

Ажылчынын болгаш Көдөз корреспонденттеринин республика следжуну киржиштеринге БАЙЫР!

ЧААРТЫКЧЫЛАРНЫҢ САЛЫЫШКЫНЫ УЛУГ

Эргим номчукчулар! Республиканың колхозтарынын болгаш совхозтарынын төптүндө «Шын» солунун көдөз корреспонденттеринин, анык төптүнүң төптөри — Ак-Довурак хоорайда, Хову-Аксы суурда болгаш найысылалдын улуг улуттук бүүдүрүгө, транспорт организацияларында ажылчын корреспонденттеринин бөлүтүгү тургустунуп эгедээн. Ылангыя даг-дүгүлөрүнүн хоорайында ол бөлүктүн киржикчилери солунун ажылынга идеякелгил киржиш турарлар. Тус бөлүктүн киржикчилеринин чамдык материалдарын бо арында парлады-выс.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаартыкчылары ук бүүдүрүгө чегинге эртем-техниктиг бүүрүгүгө алашкынга, боттарынын улуг салымын киржиш турарлар. Олар баштайгы удаада боттарынын чаартыкчы саналарынын күсөд-биле 1 миллион 300 муң рубльдиң экономиктиг ажыны алып деп хуульгени алганнар. А сөөлүгүсө боттарынын аргаларын санап көргөш, хуульгени беш эсес, а дөрт чыл дүргүзүндө хуульгени коллективтин мурнунга ааззанынар.

Чаартыкчылар, беш чыл планын болгаш 1974 чылдың-даа планын даалгаларын күсөдиринге боттук салымын кылып турарын баштап демгелгезе чогуур. Чангыс-ла кижикетип ап көрөдирлер. Комбинаттын чаартыкчылары

1971—1972 чылдарда болгаш бо чылдың он айларында 571 чаартыкчы саналды кирген. Оларын 373-үн хуульгени алгаш, бүүдүрүгө чегинге ажылга турар. Чаартыкчыларын ачында 538 муң рубль камнап алдынар. Ол-ла үе дүргүзүндө чаартыкчылар шимчээшкениге 344 инженер-техниктиг ажилдакчылар болгаш ажилчылар киржишкен.

Бүүдүрүгө чаартыкчылар шимчээшкенин чуулгазын көргөш, оларын аразына чуул-бүрү конкурстарын он ийн ууза чарлап эрттирген. Бо ажил комбинатта ам-даа улам калбарып турар. Бо чылдың чүгөсө он айларынын дүргүзүндө бешин 137 чаартыкчы саналдар киргени оон черезин болур. Ол саналдарын тозан ужуң чууга деп көргөш, бүүдүрүгө ажилгаанынын түң-нелинде комбинат 98900 рубль-

дин камналгазын алган бооп турар.

Бистин комбинаттын чаартыкчыларын тоску беш чылга алган хуульгени боттук чуул бооп турар. Амгы үеде тодаралып көргөн бүүдүрүгөге ажилгаар ужурулг чаартыкчы саналдар база бар. Бир эсес оон долгуз-биле ажилгаар болза, 1973—1974 чылдарда чартык мизилеп кире рубльди камнаар арганы бээр.

Руданы чуурул, сортаар черге чорударына хамарышкан ажилдарда болгаш бөлөн продукцияны савалааш, тускай конейсер-хааржактарга суп, чорударына хамарышкан чаартыкчы саналдар эне-улуг экономиктиг ажил-дузалыг бооп турар. Чижээлээр, бөлөн даг-дүгүн савалаар, чыыр ажилда хол-биле кылыр берге. Устуңда айттыгын чаартыкчы саналдын ачызында

ону дыка чигедир аргалыг бооп турар.

Бо чылдын кирген саналдарын түңгелде, эзэн каш участкаларда ажилда байд-лин экижидип, продукциянын шынарын беилер болгаш ажилгаар черлерге непереп, тараар доозун-ловуракты эвэр-жидир аргалыг болган.

Чаартыкчыларын болгаш чогаалчыларын комбинатта чөвүлел «Чаартыкчыларын болгаш чогаалчыларын» 1974 чылда ажилынын темалар айы-биле планын типографияга парлааш, коллективтерге непереткен.

Эн идеякелгил, тывыгтыр чаартыкчыларын демгелгези чууга. Оларга рудникте ажилдап турар С. Доможаков, В. Угринович, М. Шербинов, ажилгаал фабрикасында А. Кирьянов, В. Давыдов, Г. Гапанченко, энергия цегинде А. Ба-

чурин болгаш өскелер-даа хамарыш.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттын чаартыкчыларын ачы-дузазы беш чыл планын күсөдиринге улуг идиг бооп турар. Ыччалы-даа оларын саналдарын бүүдүрүгөге шалыкын ажилгаарына шалыктып турар чамдык четпестер база бар. Чижээ, комбинаттын экономиктери кирген саналдарын экономиктиг ажил-дузанын идеякелгил, санаар ажилдык савалааш турарлар. Дыка хой ажилгы саналдарын хуульгени албайн, оон отбалаар чоруктар база бар. Бо бүтү четпестерин уутоктап тургаш, чаартыкчыларын саналдарын долгуз-биле бүүдүрүгөге ажилгаар чорук тоску беш чылдын планын даалгаларын болгаш 1974 чылдың уткуштур планын комбинаттын амыдыралга боттандырыны улуг идиг болур.

А. ЧИСТЯКОВ,

«Тыва даг-дүгү» комбинаттын чаартыкчылар болгаш чогаалчылар чөвүлелинин дарга-зы.

«ШЫНЫН» ажылчын корреспонденттерин дыйнадып тур

Эртемденнин тайылбыры

Эргим номчукчулар! «Тыва даг-дүгү» комбинаттын 1974 чылда алган уткуштур планын СЭПК-ниң Тыва обкомунун бөрүзү чуулгуд деп деткээнин билер болгай силер. Ычанга-гаш партия обкому Тываның улуг улуттук черлеринин бирээзи — «Тыва даг-дүгү» комбинаттын коллективтинин үлгерин эдирип, тоску беш чылдың даалгаларын хуусаазындан эрте күсөдир дээш социалистг чарыштын тугун улам бедик көдүреринче республиканың бүгү-ле күш-ажылчы коллективтерин кыйгырган.

Бистин калбан-делгем Төрзөн чуртувустуң бүгү-ле булуң-нарында бүүдүрүгө коллективтер тоску беш чылдың дөрткү — 1974 чылда уткуштур планын аңап, курлавырларын болгаш аргаларын тып, күүрүе планын хуусаазындан эрте, эң-не ажытыг, бедик шынарлыг күсөдиринин хуульгелерин ап турар.

Бистин солунун чамдын номчукчулары уткуштур план деп чогуң чул, оң кол-ла сорулгазы нандыгыл?—деп, айтырып турарлар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттын коллектив республикада уткуштур планын баштай алган болганда, ук бүүдүрүгө черинин техниктиг милдизинин начальниги, техник эртемнеринин кандидаты Т. Х. Самданчаптан ол дугайын мысказы-биле тайылбырларын редакция дилгэн. Оң бижээни болза:

Индиги планнары ап турар коллективтер продукцияны планга немештир улам хойну бүүдүрүп үндүрер аргалыг болуң дээш немеледе матери-алдарын дилеп тывар.

Уткуштур планын хуульгени алгыда, улуттук продукция-зын колдуунда-ла күш-ажыл-дын бүүдүрүкчүлүгүн бедип тургаш, ажилдакчыларын санын көвүтпейн хой продукцияны чуртка бөзирин колдуг деп барымаалаан турар. Оң-биле калы индиги план, хуульгени ап турар бүүдүрүгө чери кол утанышкынын кылыр элзэн кап чууга көрүзүгүр чегин алырын ыяап-ла тодараткан турар.

Бүтү коллективтин уткуштур планын күсөдир төлөдө, цех, участок бүүрүз-ле түс-түс тодарай сорулгаларын боттарынын мурнунга салып, продукцияны немештир кылып үндүрер, дериг-херекселдерин долгуз-биле ажилгаар, оон технологтуг аргаларын сайзы-рангайжыдар талазы-биле боттук хуульгелерин алган турар. Манаа холбаштыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттын руда казар чери — рудниктин хуульгелерин көргөш мындыг: 1974 чылда руда казып, тывар ажилдын нинити хемчээлин 6,6 миллион тонна чедирер, чазыдырар материалдарын чөп ажилгап тургаш, 30 муң рубльди камнап алып, арыг-лаар даг-дүгүн автомашина-ларга «ЭКГ-4,6» экскаватор-лар-биле чүдүрерин улам бүүдүрүкчүлүг болдурун, чылда-ла 1.280 муң тонна чедирер дээш, оон-даа эске.

Бистин комбинаттын уткуштур планын херек кырында күсөдир төлөдө, дыка хой организация ажилдарын кылыр апарар. Ычангаш чач чыл бетинде-ле, бүтү коллективтинин ангыда, түс-түс цехтерин, участкаларын уткуштур планын аңап-даа мек өөренип көөр болгаш ажилчын бүүрүзүң хуула план-хуульгелерин тодаралыр ужурулг. Бо бүтүң мек бөлөткөн, амыдыралга боттандырынар — тоску беш чылдың дөрткү чылын планын даалгаларын күсөдиринге идеякелгил үндө-зинни салыр.

Ийн бригаданың каймында-даа ажил хайнышкынын. Оларын көргөш, кым мурнаар эсес дээш маргышканыг-даа шыкша сагындырар.

Эш Сандааның алап берген дашчыларында Донгак Чүлүм-оолду шору таныр болганын оон чанында бардым. Ол чамдык туубуларын хоюлуг кырыне бүүдүрүгө, а чамдыктынын дал ортузундан буза шакшап, сала каап тур. Оон туубуну салы-рынын дүргени-даа аажок. Хөөрөдип чуугаалар чүве болза, автомат-ла-дыр ийин. Кышкы соокта туулуг кылган кижя коңгур шалыкын ажилдавас болза, хоюлуг до-раан доңуп калыр кире болду. Донгак Чүлүм-оол бажың-дын лаштык ханаларын сала бергенде хунда 3,4 кубометр-ин, иштижин сала бергенде 2,4 кубометрин салырын хуульгени, оон каймыг-даа ужурашкан мен. Ычанга ол ажил күсөдир, 5—7 кубометр чедирип турганын оң брига-дир чуугаалаң чүве.

Эш Чүлүм-оол бо чылын 300-тен эвээр эсес кубометр туубу хананы салыр деп бе-

литкен хуульгени алгаш, ону ноябрь 12-де 301 кубометр кылдыр күсөдиркен. Ол чылда 20 муң рубльдин туудук-монтаж ажилдарын кылдыр жуурулг даалгалын бо чылдың ноябрь 14-те 23 муң ажил рубльге боттандырган. Ол ам чыл төңүзүңгө чедир 60 кубометр хананы салыр немеледе хуульгени алгаш, хун бүүрүгө күсөдириниң ажилдап турар. Бригаданың анык тууду-жыларынга күш-ажылчы үлгер-чиңгиз көргүзүп турар бо ажилдын ай бүүрүңүң бүүдүрүгө оналгазын 150 хуу-да куудулазын даанган, ону 195 хуу чедир боттанды-рып келген.

Кызыл хоорайның бо тууду-жы-биле бир-ле дугаар 1966 чылда Хову-Аксинда «Тыва кобальт» комбинат-тиг туудуларын тутчуп турга баш-ла кижик соок хунда ужурашкан мен. Ычанга ол комбинаттын турунтурулга цегинин корпунуң ханала-рын салып турган. Тываның өңүгү металлургиязынын ол улуг хемчээлгиг туудуларын бо ажилчын тутчуп тургаш, ажилгаала кире бээрге Кы-зылга кээп, мурнунда ажил-лап турган бригаданыңа кат-тап ажилдай берген.

Москвага шериг албанын эрттирип тургаш, туудукулуп эгелээнин бир-ле каттап чууга-лап органын сактып келгеш, Совет Эвилелинин найысыла-лыга чогуң чуңу кылып, каяа ажилдап турганын оон айттырар. Ол Москвада көү-рүгүсө тууду талазы-биле №1 тууду трезиниң бир тууду эргелелине ийн чыл ажилдаш, тывага чанып келгенин чуугаалай-дыр: «Аныс бодум Бай-Тайга чурттуг кижя болгай мен. Апаа школа доос-каш, бир колхозка комсомол комитетинин секретарына ажилдап тура, шериге чорут-тум».

Чүлүм-оол-биле каяа-даа ужурашкан, оон үргүлүгү кы-лын блокоттуг чорутурун, ону сан-түңер, эркен болгаш келер үенин фактылары-биле долдуруп алган чорутурун эс-керип, магадлаң мен. Ол инда кылган ажилдарын түң-недери айлар, кварталдар айы-биле «Кызыл тууду» эргелелин план кылдызын ушта бижип алганын дынат-каш, «кандыг ажилдап турар-мын чуугаалап бээр саннар бо-дур, көрдөөн» дээш ону көргүзөр. Тууду ажилынын талазы-биле экономиктиг ана-лизтер кылырына улуг со-

нуургалдыг кижя-дир дээрин билген мен.

«Шын» солунун уткуштур кылдызын 5—6 артың кире улуг материалда бижип эвээр, оон оозун кинээленип номчуп көргөш, ол чере утка-шынарың солун ажил-херекчи хоюңуң кылдыр дыңдалыр, четпестерин айттып, ажилды канчаар экижидерине устан-ган ажилгыт сумелерин кы-рып каан болгудаар. Эртен ийн чылда ол «Шын» солунга тууду материалдарын шын чарыглап, камналгалыг ажил-лаарынын чуугаалаң тууду ажилдаш четпестерин илере-дип бижип турду. Оон ол үң-диг чагаалары солунга улаа-лаар үңүп турган.

Оон бажыңыга баарга, В. И. Ленинниң хой томларын чо-гааларын ажилды салып ал-ган, ону конспектлеп бижээн олурар. Айтырарга «политик-тиг өөрелдигин элзегил кичээлине белеткенип олур мен» деп каар. Ажы-төдү апаа шалык-даа катпас, оларын база чурумун, негелдесин аажок, тускай кичээл кылган олурар.

Ычангаш мен ону өөренип, ажилдаарын, чурттаарын улуг баштыкчымыс Владимир Ильичинден салган кижилерин бирээзи деп билген мен. Ильичин салган бо бөдүүн ажилчын туудуга ажилдап-даа тургаш, көк даштыг кыды-раашты карманнап алган чо-руур. Бир каттап беш кат тууду кырында мында бижээзи улуг хемчээлгиг шүлүгелени менээ көргүстү. Ол дээрге ажилчын кижя дугайында ли-рика болду. Шүлүгеленин үзүндүң солунга парлаан бис. Оон соонда ол элзэн каш шүлүктөрүн база бижээнин дынаткан.

Бо күзүн Октябрь байырла-дын таварлаштыр болган тууду-жылар хуралына «1973 чылда Бүгү-эвилелдин соци-алистг чарыкынын тилекчи-зи» деп херек демгез-биле шанаанын база мага-даан бис. «Кызыл тууду-даа ол төлөптег коммунисти-дин бирээзиниң саналы, ко-мунистг күш-ажылдык шал-чымыс деп белик атты че-дип алган. Ындыларга чон чоргааларын апарар.

Хандагайтың септеле-тууду участканың ажил-чи-лерин СЭПК-ниң XXIV сессиязын төгүлүт шит-пилерин амыдыралга чедип-кинип боттандырышав, тос-ку беш чылдың шитпилерин үшкү чылдың планын оңалгазын күсөдир чыгай берген. Коллектив эртен он бир айларын планын бүтү көргүзүлгө талазы-биле ажы-күсөткен.

Септеле-тууду участканың бригадалар аразында калбар-ган социалистг чарыкынын мурнуку олдурунда Байсылан Кара-Салдын удуртканын бажыңлар бригадалык чоруп турар. Бо бригаданың тууду-жы-лары ажилына мурнакчы дуржулганы, чогаалчыны са-налдарын хой-биле ажилгап, ай, квартал планын доктаамал ажы-күсөдир келген. Амгы үеде олар Солунунг ортумак школазын чач туудунда ажилдап турар.

Бригаданын удурткучу Байсылан Доржуевич Кара-Сал туудукулуп эгелээнинде бээр 10 чыл ашкан. Ол үңүдү дүргүзүндө апаа ажилда-дан бригадир чедир депшэн. Ол аскетидик күш-ажылды дээш Ленинниң юбилей меламы-биле шанааткан. Көдөз Совет-тиг дептады хуульгенин ол база-ла багай эсес күсөдир турар.

Б. Кара-Салдын удуртканын бажыңлар бригадалык бо хун-неде чыл планын хуусаа бе-тинде күсөдир дээш бүгү кү-жүн олме угадырыр.

С. ДОНГАК

«Төрзөн черинин» делгем-неринде».

А. Бегинин чурал чурду.

Чач нинителдиги тургузары-нын бүгү-ле үе-чалаларында эөлгелгиг сорулгаларын күсө-диринче массаларын мөөнөөр талазы-биле совет парлагга Коммунистг партиянын дай-ымчы болгаш идеякелгил дуза-лакчымыс бооп келген. Ол бо-дунун коллективтиг пропаган-дист, агитатор болгаш органи-закчы болур ролон партиянын хун бүрү дөрт удуртулгазы-биле, калбак улус массаларга дайымышаан күсөдир турар. Бистин солуннарымыс болгаш журналларымыс ажилчы чон-варта чүгөсө бараан бооп турар эвес, хан-даа оларын дуза-зы-биле, оларын идеякелгил киржигези-биле оон кылды-нып турарын айттыр херек.

Хой тиражыг солуннардан төп солуннарга чедир калбак автор активинин, ажилчын болгаш көдөз корреспондент-терин хун бүрү киржигези чокка үнер ыңалг массалыг солуннар чок бооп турар. Чо-гу-на масса чон-биле калбак харылдазы-биле, парлагганын активчилерин хой-хой кижя-лери-биле совет парлагга бол-

гаш массалыг информациянын база пропагандамыс өске-даа чепсек-херекселдери онза-лып турар.

Бистин парлагганын тур-густунуң, улам хөгжөөн, кал-бак улус массаларынын иш-тинден парлагганын активчи-лерин тыгып, улам көвү-дөөн-даа В. И. Ленинниң ады-биле, оон идея талазы-биле байлак салгалы болгаш херек кырында ажил-чорудулазы-биле сырый холбашып, В. И. Ленин чеден чыл мурнуда, «Иперед» («Бурунга») солунун парлаггынын үнеринге холбаштыр бижээни «Энтерге чагаазынта» мынчаар онзалат демгелгез: «Чогу-на литер-аторлар болгаш чүгөсө литер-аторлар (сөстүн профессионал-дыг утказы-биле алырга) ор-ганга чедипкиниң киржиш шыдаар дээр болза, мугулай чорук-тур; мынды эвес, хан-даа беш-ле удурткуч болгаш үргүлүч бижирп литераторлар-га онзалтыр литератор эвес беш чүе, хан-даа беш муң ажилдакчылар турар болза, орган чогу-на ыңчан боттук

болгаш дирит болур». (Чогаал-дарың долу чыныдым, том 9, арын 106).

В. И. Ленин революция мурунуң чылдарында боль-шевик солуннары мынчаар көрүп турган болгаш Ленинниң принциптер Улуг Октябрьниң тилээнинин соонда дораан-на совет парлагганын үндөзүн апарган. Ажилчыларын парлагга киржиңгени хой чүдүлери кылган пролетар-дык чогаалчы А. С. Серафимо-вич Октябрь соондагы баш-тайгы чылдарда парлагга ак-тивчилерин шимчээшкенин дугайын мынчаар чууга-лап турар. Ол 1919 чылда «Правда» солунга ажилчын корреспонденттерин органи-застаар даалганы В. И. Ленин-нин бергенин дугайын сак-тып бижээн. Бир эсес ийн-чангыс кижилер эвес, а бүтү ажилчынар, бүгү-ле масса

УЛУГ КҮШ

Ажылчын корреспонденттеринин Бирги Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының 50 чылынга

боттарынын бүгү күчү-шыл-ды-биле совет парлаггага ки-ришпес болза, кандыг-даа революстуг тургузушкуну туулугна четпес ужурулг деп Ленин мынчаарда айттып тур-ган.

Партиянын удуртулгазы-биле парлагга активчилерин шимчээшкенин хой калбарып, бижыгып, хой-интинин улуг күжү бооп тургустунган. Бүтү чуртка ажилчын болгаш көдөз корреспонденттерин хой саныг четкилер тургустун-ган. Улут-улут хоорайларга ажилчын корреспонденттер организациялары тыттып, ре-

дакцияларга ажилчын коррес-понденттерин бюралары, кат-тыжымынчылары болгаш сек-циялары тургустунуп эгелээр. Партийниң парлагганы ол ажилчын дузалакчылары чач нинител тургузуун бы-жылаары дээш, чач амыдырал дөштү бедик медреселдиг, идея-келгил демгелгези бооп турганнар. Парлагга ажилда-гы боттарынын киржигези-биле боттарынын ажилчын-тараачын күрөөнүн тургуза-рына дузалаларын талазы-биле хой-интинин шүгүт чач шимчээшкени — чогу-на күш-ажылчы кижилерин мын-

дыг массалыг шимчээшкени ол бооп турган.

Ажылчын болгаш көдөз кор-респонденттер шимчээшкенин «шалыкын калбарышкы-нын чер-терин партия органи-зацияларынын, солуннар редакцияларынын мурнунга өвөш эсес айттырларын тургуска: ол шимчээшкени канчаар удуртулг, ажилчын болгаш көдөз корреспондент-тери-биле редакцияларын хам-рылазын канчаар тургуза-рыл, оларын мурнунга кан-дыг соругаларын салдыр!» Ленинниң айттышканын уду-рутулга болдурушав, партия ол бүгү айттырларга бот-тут хангыны берген. Ажил-чын корреспонденттер дээрге, Октябрь революциязын чач тургустунган хой-интинин чач, чууга күжү кылдыр көрүлүп турган. Оларын со-рулгазы — ажилчын масса-

ларын тура-соруун идеякел-гил, оларын инициативанын оттурары, Совет арге-чатыр-ганын сорулгаларын боттан-дырар дээш парлагга бот-чыштыр демгелгези болур. Ажилчын корреспонденттер-ин нинител-политиктиг ки-жизилгезинче улуг кичээл-гейин угадырып турган.

Ажилчын корреспондент-терин бежен чыл мурунда, 1923 чылдың ноябрь айда болган Бирги Бүгү-эвилел чө-вүлел хуралы совет парлагга-нын төгүзүңгө, парлагга ак-тивчилерин шимчээшкенин калбарырына чууга үе-ча-да болгай. Ол чөвүлел хура-лды чыныдазын «Правда-ны» редакциязы саналаарга, партия Төп Комитети чуул-дугуңуң деткээн. Мынчаарда чуртун эң улуг 17 солунна-рында 42 талаа келген тур-ган. Олар партияг болгаш совет парлагганы хөгжүдери-ге, ажилчын болгаш көдөз корреспонденттерин органи-застыг шимчээшкенин эгелээ-ринге принципалдыг ужу-рулгазы — ажилчын масса-

лашкан.

Чөвүлел хуралдын киржи-чилерин кандай-ла бир онза-лаңчак ажилчы корреспон-денттер организациязын тур-гузарын таарышпас деп са-нааш, корреспондент кижя-лерин харылдазын, ажил-дап турарын солуннарын ре-дакцияларынын чанынга ажилчын корреспонденттерин каттыштыр ужурулг деп көргөн. Ол ишпак ажилчын корреспонденттерин тому-лап, оларын хуралдардан со-гууру дыка чууга деп көр-ген. Парлагганын Ленинни партиягын принципин, ажил-чын корреспонденттерин ажилынын эки-туранын бүү-зүңгө үндөзүлгенин чө-вүлел хурал ийи-биле чүлү-дүгүткен.

Ажилчын корреспондент-терин Бирги Бүгү-эвилел чө-вүлел хуралынын ажилдап турган хуралында партия Төп Комитети ажилчын корреспон-денттер журналын тургузуу, парларын дугайында чу-гула шитпилерин хуульгени алган. Оон баштайгы номери 1924

ИВАНОВО ОБЛАСТЬ. Фурмановский ЦСРЭ-ни 50 чыл оо аттыг аргылаа-таам фабрикасында чыл оналдаларын куусулкенин бугуруге ажил-инчилериниң саны хүнүнчүне улам көвүдөн турар.

Бугуруге черинге ол оналданы баштай-ла мастер дузалыкчы, Социалист Күш-ажылды Маалыры В. А. Смирновтун бригадасы куусулкенин алган. Мурнакчы коллектив чыл эрткине арктан үенин дүргүзүндө 98 муң метр постү немей бугурут.

ЧУРУКТА (салагай таладан оң талаа): бригадир В. А. Смирнов болот оон бөлүгүн аргычылары М. И. Самаркина биле В. Ю. Пущкина.

И. ДЫННИНН ФОТОЗУ.
(СЭТА-ны фототехникасы)

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ӨӨРӨНӨП КӨӨР АЙТЫРЫЛГАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чынында аныгыртыш ажил-агый эргеленин республикага аныгыр-тывыжының моон сонгааргы перспективанын дугайында чөвүлел хурал болгон. Алаа ол эргеленин, республикадагы ажил-агыйлар болгаш балыкчылар нийтелиниң ажил-Красноярский аймак ажил-агый болгаш ала талазы биле эртем-инчилер институтунун Тывада пунктуунун болгаш өскө-лаа мамлек союугурадыг организацияларын талашкычлары киришкен.

РФСР-ниң Күрпаланын экономика талазы биле төп эртем-инчилер институтунун даалгазын дугурут. Чоон Сибирийде өлкү бөлөткенин байдал болгаш оон моон сонгаар перспективаны планнаарында аныгыртыштарын өөренип турар. Иркутскийн көдөз ажил-агый институтунун оо тоовенин кайрадыгын өнүктүрүш оон эргеленин профессор В. И. Скалон ол хуралга информация кылган.

Тыва АССР-де өлкү тывыжынын байдалында кайрадыгыртыш алаа демделгенин болза: республикада бүгү бөлөткенин турар өлкүгүн 90 хуузу дин болгаш киши кыш болуп турар. 1950 чылдан эгелээш тыл турар өлкүгүн саны ден-деки эвес болуп турар. Сөөлүг чылдары ол үргүлүз кудулап турар аларган. Оон кол чылгазынаары дин болгаш кишин чениж болуп тоорук болгаш дөп чогаалынын жүзүндү чок күсө аймаанын эвээженин, дүржүлгө ачы калдарынын көрүлгө, анылар тайгаларын долдуу-биле бижылгалаан, кай-камаа чок кижилер өлкү-тывыш ажил-агыйнга когарал калдырп турарында болуп турар.

Тоску беш чылда республикага өлкү тывыжынын планнаарынын үнелит аңарынын нийти саныга дүшүсө болганын караан-биле оон күтүсөлдөни чылдында чедип ал шыдааын турар. Тайганын байлаан чүгө алырчыне угданган болгаш оон өстүрүрүн, камгалдарынын темпелери чорутуунай турар.

Аныгыр тывыжынын илг организация күрүч болгаш кооперация ажил-агыйлары чогуур дем чок чорудуп турары өлкү-тывыш ажил-агыйнга эки саалар чедирбей турар.

Чылдын январь айда үнгөн. Партия ТК-ы ол хуралга харыскалыг сорулгаларын даандырган. РКП(б)-ниң ТК-ынын Оргбюрозунун 1925 чылдын июнь 1-де доктаалында чугаалааны болза: «Ажылчын-көдөз корреспондентилерин бүгү шимчээш-киниин дүржүлгө аныгыртыш нийтелирин-биле база оларын ажилын нийтизи-биле ууртур талаш, «Правда» солунга кызырдыгыртыш «Ажылчын-тараачын корреспондент» деп ууртукчу журналды параш ууртуп турар».

Бир эвес пролетары пар-далга ажилчын массалары-биле сырый харылаанын тулуп, оон амырдалчы күштү албас болза, ол мурнакчы политик-тин ролун куусейин шыдаас деп Ленинниң чыгыш жур-нал туруп келгенин баштайт айларгадан эгелээш ыкты-биле күсөйип кел-ген. Ажылчыннар, тараачыннарын калбак массала-рын, күш-ажылчы ителди-гешинин төлөөкчилерин пардалга ажилында хараа ту-дар, оларын политиктиг илеп-кейит, принципалдыг чорук-

Моон сонгаар өлкү бөлөткенин чорудураа бо бүгү болгаш өскө-лаа шимчирлесе чогуур айтырылгалары ханызы-биле өөренип көрүлүп чугулаан чөвүлел хуралдыг ажил-агый-лери демделгени.

(БИСТИН КӨРР).

БИЛИГ-БИЛЕ
ЧЕПСЕЛЕНГЕШ...

РФСР-ниң Көдөз ажил-агый министрствозунун Тыва-да көдөз ажил-агый калдарынын билин бедилер школа-зында амыр уеле колхоз, совхозтарын трактор-хоуу брига-даларынын бригадирлери бол-гаш чамалык совхозтарын ба-за суг ажил-агый черлери-нин гидротехник-аргономнар-ын курстары ажиллап эге-лэни. Билэ 22 бригадирлер болгаш 21 гидротехник-арго-номнар өөренип турар. Олар Казан, Ташкент, Бир-Хем, Удмурт-Хем, Барыш-Хемчик болгаш өскө-лаа чамалык ра-йондарында ажил-агыйларын-да көрүш.

Трактор-хоуу бригадалары-нын бригадирлерин куруу-нда улуг кичээленин бугуруге ажил-агыйларын, баш-карынын болгаш оон эконо-миканын аныгыртыштарын, күш-ажылды эртем дугуруге ажиллап турары, чер ажил-агый чак техниканы ажил-агыйларын, бригадала баштайт үчүгү тургузарыны санып турар.

Чөп ажил-агыйнын мелло-рационун, суг бугуларын шыл ажиллаары, сугаттыг черле-рин арготехниказын үнел-энинер, олардын болгаш шынааларын ажиллаары бол-гаш өскө-лаа чер сугарыла-зынын эң чугула аныгырты-лында хамарышкан эртемнер-ин гидротехник-аргономнар өөренип эртер.

Курстарда лекцияларын бол-гаш практиктиг кичээлери Тыва АССР-ниң Көдөз ажил-агый министрствозунун, сов-хозтарын бугуруге катты-жышкынынын болгаш Көдөз ажил-агый дүржүлгө стан-циянын специалистери чору-дуп турар.

Совхозтарда, колхозтарда чер ажилчын ортукм ком-андирлери кышкы уеле чогуур билгилерин алгаш, чаагай дү-жүт дээш ажиллап кириптер-лер.

П. ЕЛИЗАРОВА,
школаның директору.

Коммунист дугайында чугаа

БРИГАДИР, ООҢ БРИГАДАЗЫ

Бригадир Суму Дамчанн хойжудар кезип чорутуу баш бурунгар билеп алган мен. Даң бажында хээрмие, маши-назын кабиназын ол чаа-ла ажалып тур.

— Мамчанар, шада-ла оудун болдур ийи. Оларынч тайындарган шайы сооаалаа чедер укурлуг бас Ычанаас болза хоржок, мал калдырп чо-руптарлар—дээш, машинага олурушту. Мен элээ маанаи хире.

Коммунист Суму Доржуевич Дамчан Эрлинде «Коммунизм-че орук» колхозта № 4 хойжу бригаданын бригадир. Ол бри-гадада беш муң чыгыш хой бар. Оларын 13 колхозда кыш-тагаллаш турар. Кыштагаллаш-кынын байдалын көөрү-биле айтканмакчымыс бо.

Эр-дагыр оруктар-биле элээш үр халдып кээривисе, баштай-гы аалдын барыны көстүп кел-ди. Колхозда-камаалар, онга-чалар, ситен, кезээ талаа—оттап чорутуу хой. Ылазын-да аяныны кончуг.

Дортен хире харлыг, орту-мак сиинер эң-баштай ужу-рашкан малчынымыс ол. Алын Балган Намчтыг дээр болду. Оон ажилга кызынаан, амы-далга төлөткенин бригадир мейл тайыбырлап чорган.

— Эртен чылга болаарга, малын кыштып, чылгы, хар баа чок. Мал чечкенде эгел-ээш, олар ажилында чедер бүрүн бар. Силерден чедер чүвөө-лаа чок ийли—деп, мал-ын чугаалап ор. Оон колхозын-да 25 тонна ситен дүжүртүп-тен, хоуваа ам-лаа бар. Сугну тускай машина экеп берип ту-руп, дусту бригадирин сөөр-түп эжелекени бо. Чүгө лек-ция, беседа бо чоокта даңча-ваанындал малчын аалдык эде-ри хоумудан турар болду. Суму Доржуевич республикада кыш-тагаллашкынын байдалын, иш-тин болгаш алышкы байдал-ды дугайында чамалык медээ-лери чугаалап бергеш, олче бедилер биле зооветеринария башканын чорутарын колхозта партия организациянын сек-ретары-биле дугуруура ала-зы.

Балган Намчтыгн хошанын-да хой сугтарга бергеш, суг куулар уугу доскаар бар. Хойну сугтаргы турары баа-зы. Малдын чечип ай аяны-биле хувааган болгаш хүнүн-де перча дугуруге чаргалан ту-руп, Оларларын кезек-кезек кылдыр каргыш хойну калжы-кабынаа олтырарын план-нап алган. Кайлаарын септеп чыгылааны баа багай эвес. Колхозын дөвөкчирин эгелит, амыр-сылгы. Бригадир хынаар-га, Балган Намчтыгн өтөтү-үчүлүдө будалчак чүвө чок болду. Оон дараазында аалче чорутуусу.

Суму Дамчан—чүгө шуду-руг бригадир эвес, колхозта илелейлг хой-инини кижил-ерин бирээш. Ол Нарын кө-дөз Советинин депутаттыг дорт катал сонугкан. Колхоз-та партия организациянын бю-ро кезигүү. Хоотун комму-нист болгаш мурнакчы бри-гадир Суму Доржуевич Дамчан-ын ажил-агый билин-биле үнелеткенин, оон Күш-ажыл-ды Кызыл Тук оркени-биле болгаш медальдар-биле ша-наан.

Н. ДАКАА.

ПЕНСИОНЕРЛЕР-КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Чырганы көдөз Советинин күтүсүм Чыраа-Багы суура пенсионерлерин хуралын чылдырган. Алаа алдан амыр кизи киришкен.

Районун социал хандырла-га килдизинин эргелекчизи С. Байыр пенсия дуаламчы-зынын талазы-биле дүрүнери-ни оларга таныштырган. Ол ыштак суурун пенсионерлер чөвүлени 5 кезигүүнүг кыл-дыр сонгаан. Совхозтун сезон-нуг ажилдарынын үеинде хоочун ишчилерин күш-ажылга хараа тудары чугула-лап көргөп, пенсионерлерден тускай бригадаларын тургу-зуп, пенсионерлерин хурал-сугулазын «квартал санын-да бир улаа эрттирп турарын дугурушканар.

Хей чылдарда төлөтүп ажиллаш пенсиялар үнэ-даа совхоз бугуругеинде ам-даа улам калбаргы дугайында Топ Комитеттин доктаалдары хересилеп турар.

СЭКП-ниң XIV съездинин СЭКП ТК-нын Чыгыш сек-ретары эш Л. И. Брежневтин илелеткени болгаш съездинин шимчирлеринде коммунист тургузушкунун амгы үе-чаадагы массалыг информ-ациянын эң чугула сорулгаларын толугайы-биле айткан. «Ажылчын корреспондент-лерин Бирги Бүгү-өйлөт чө-вүлел хуралында 50 чылы-нын дугайында» ТК-нын док-таалында бо шимчээштин чар-чы чус чыл дугурунда улуг политиктиг күш бооп калбар-ганын оонапал айткан».

Солуннарын активчилерин дугайында эш Л. И. Брежнев мында деп чугаа-лаан: «Профессионал жур-налистерден ангыла оларга чус-чус муң эки турарын кор-респондентилери — ажилчы-нар, тараачынар, ителди-гештер биле бижил турар. Ол ыштак редакцияларга ажилчы чондарын эң-не ян-зы-буру аныгырларынын та-лазы-биле хей-тей муң чага-ларын кээр болгаш аларны ки-чээлгел-биле өөренип, көрүп турар. Бо бүгү хой-ни-тинин санал-ооналынын күш-түг илередикчизи болур ар-ганы көрө парлалга берип турар».

Оон-биле казы чуртта бир миллион хире хана солуну болгаш оларын касырды-галары үнүп турар. Парла-р болгаш телевидение баа-ла ажилын болгаш көдөз кор-респондентилерин дуалам-чызын даанып, ажилдап турарын айтыр херек.

Ажылчын болгаш көдөз кор-респондентилерин шимчээш-кини амыр уеле мынар та-лазы-биле шуут-ла ча хеир-ил аптарган. Оларын поли-тиктиг, культуруг дениле-рин улгатканын чуртун хей хеирлг амырларын парла-ла улам-на ханызы-биле ты-раар арганы берип турар. Ол бүгүнүн түнелинде массалыг информация чепсезиниң сал-дарын улам калбаргы ар-галыг бооп турар.

Солунга бижип турар кижилерин хураларын болгаш се-минарларын, хей-ининин эгелешкиргине үндээш

ОРГАНИЗАЦИЯВЫС—ЧЭЭРБИ БЕШТЭЭН

Тыяның «Билиг» нийтели-ниниң организациявыс тургу-зуганын бээр чээрби беш чыл болган.

Бо үениң дүргүзүндө ук нийтели политиктиг болгаш эртем-билигтерин пропаганда-лаар талазы-биле массалыг организация апарган болгаш ажалчы чонун коммунист кижизилдигине илелкейди дугайы көргүзүп турар.

Ажылчы чонун аразынга билгилерин илелкей тара-дыкчызы бооп, чурттуг идея-лыг болгаш культуруг амы-дыралында толугайы черин элээш укурлугу организация-ын тургузарын үе-шаг болу, совет нийтелиниң хөгжүл-эниин байдалдары негеп кел-ген. Билиг организация «Билиг» совет нийтелиниң ала-лаадыг төлөөкчилеринин, көккү эртемденеринин база хой-иниң ажилдачыларын эгелекчи саналы-биле ты-ылган Бүгү-өйлөтүлгү «Билиг» нийтелини болу.

Бүгү-өйлөтүлгү нийтелиниң баштаар черини баштайт дугуруге академик С. И. Ва-вилос мынчаар чугаалаан: «Билиг» нийтелиниң тускай эртемчилерден дүжүт, бедик денилгелер, мурнакчы эртемчилерин чонга хеирлери-нин болгаш амырларын чепсез болуп укурду. Совет Эвилелин мурнакчы эртем-ингилериниң шупту бисти-ниң нийтелиниң хураадынын кирер дээринге илелеп турар бис».

Нийтелиниң тыва органи-зациявыс хоорай интеллиген-циянын 1948 чылдагы дека-брь 11-де Кызылта болган ху-ралына тургузуган. Сөөлүзөрдү район салбырлары, а область нийтелиниң баш-таар черин чыныга: пар-тия төгүзүлүгүн болгаш фи-лософияны, СССР төгүзү-лүгү болгаш, бүгү-иниң төгү-лүгү, көдөз ажил-агыйн, политиктиг экономиканы, эр-тем-техниктиг билгилерин, литератураны болгаш уран чүгүлүг, медицинаны, дени-гей байдалын, күрүч болгаш эрге-хоойлунуң, ате-и-

змин секциялары организа-ттыгын.

Эржежок чугула материал-техниктиг база тургузугун, нийтелиниң район болгаш эге организацияларын эртем-литературалар болгаш би-жиз лекциялар, методиктиг болгаш киргүзүг пособиелери, дидактика болгаш оларын көргүзүг херекселер-биле хандыртынып эгелээш.

«Билиг» нийтелиниң органи-зациявыс сан болгаш мынар талазы-биле чылдан чылче өзүп келген. 1956 чылда ол чүгө 784 кезигүүнүг (олар-нын аразында чалгыс-ла эр-тем калдыктын турган бол-за, 1972 чылда кезигүүнөр саны 3382 кизи чеккен. Оларынч иштинде 2 эртемдер доктарлары, 28 эртемдер кан-дидаттары бар. Бүгү кези-гүүнүгүн чартыг кезээ—тыва кижилер.

Бистин нийтелинде школа-ларын болгаш өөредилге черлеринин 903 башкылары бактап, эң хей санынч олар бооп турар. Аныктар-биле, чонунч калбак массала-ры-биле дорт харылаалыг совет башкылар эртем болгаш педагогиктиг билгилерин про-пагандаларына эң илелкей-лиг кирип турар.

Нийтелиниң кезигүүнери-нин иштинде 441 кизи—көдөз ажил-агыйн тускай эртемчилери. Агрономнар, зоотехниктер, совхозтар дирек-торлары, колхозтар даргалары көдөз ажил-агыйн хөгжүл-эниин талазы-биле партиянык болгаш казактык шимчирлери-нин көдөз ажил-агыйн чыныгы-лыг доктаамал таныштырып, эртемдин чедикчилерин болгаш мурнакчы дүржүлганы практиккага негелдериниң чедип ап турар.

Нийтелиниң составында 400 хире эмчилер кирип, кижизилгил хандыкшылы кам-галарына уттанган пропа-гандамы илелкей чорудуп турарын демделгези чугула. Кезигүүнери сан болгаш мынар талазы-биле өздө-лөниг дүштүр чон ортузунда номчуп турар лекцияларын

«Билиг» нийтелиниң Ак-Довурката, Казань, Хову-Аксиды, Талдыда, Чоон-Хем-чикте организацияларын лек-цияларын, тематиктиг кезе-жир, диспуттарын, беседа-ларын эң организаап кел-ген. Чоон ортузунда лекция, илелкелерин үргүлүп кылып турар илелкейгил лекторлар-нын аразында Ак-Довуркатан

Ф. Галин, Н. Осинцев, Эрэн-ден С. Юша, Н. Сүлүм, Улуг-Хемден В. Кызыл-оол, Т. Хо-валыг, Тес-Хемден Т. Ликан, Б. Шыбар, Бий-Хемден И. Перфилов, М. Оон, Каз-Хемден Е. Пазарын, Е. Фи-лимонова, Милуги-Тайгалан М. Ондар, Хову-Аксидына М. Итыгина, Н. Куралы, А. Крисан, Тождун О. Он-дар, Овурден М. Кечил-оол, Талдыдан Н. Кононенко, Е. Соломатова оларын бөгү демделгесе артакж.

Республиканың «Билиг» нийтелиниң өбидей-биле холбоштыр бистин лекторла-рымыс нарын болгаш берге ажилчын чүгө түндүгүрүн үндүрүп турар эвес, харын аң күсөйр укурлугу хулаа-леринын дугайы ханызы-биле бодал турар.

Коммунист тургузушкуну-нуг амыр үе-чаадагында, кижизилгил ажилды улам күштөлдүрүшкүн, экономик-тиг болгаш социал-политиктиг айтырылгы-биле оң хары-лаазын хамыладырың со-лугузын боттандырып турар уеле, лекция пропагандамын улам сайыраагайыдыры он-за чугула апарган. Динчак-чыларын ажалыг, хар-назын болгаш эртем-билиг денилгелери барылаалап номчу-вушаан, лекцияларын ажил-чын бедилери — кол, айты-ры бооп турар. Лекторлар-нын методиктиг мергежили, динчакчыларын союугулар ар-ганын бедилер дээш, ам-даа хейи кылыр укурлугу бис.

«Билиг» нийтелиниң кези-гүүнери ажилчы чонун орту-зунда марксизм-ленинч теория-ны, эртем-техниканын чедикчилерин, мурнакчы дүр-жүлганы пропагандалаары-нын булунгы херээш улам илелкейгил кирип, тоску беш чылдан планларын күтүс-ленин, каа кижилерин кижизилгилер боттандырып салым-зынын кирери чыгынып чок.

С. ШУКЛИН,
республикада «Билиг» нийте-линиң организациявын баш-таар черинч харыскалыг секретары.

ДЭЭШТИГ БОЛЗУН ДЭЭШ

мынугаан эртерпезе эки. Оон көдөй бээр, динчакчылар аразында чугаалаш, ша-гыны көрүп, эеп эгелээр болгай. Ынчанга лектор ки-жи, хамыктын мурунда, кай-дыг динчакчыларын мурун-га лекцияны номчутурун бил-ип херек болгон. Оон соолаа номчуту лекциянын материалын канчаар чугаалаарын баш бу-рунгар планнап, «сан-чүра-галарын кайы хирени кири-ле чогурул, оларын мурун кылдыр алаар бе азы олукчу-чүсүк-биле көргүзүр бе дээр-зин эки болуп, үе-шагын ба-за тын хуваап алыры чугула. Лектор кизи, динчакчылар-нын мурунга үнүп келгеш, апчок шимчээшкенин кы-байт, чугаалаар чугууде ар-тык сөстөр баа кырбес бол-за эки.

Мей бозум хуумада бо бүгү чүвөдери боладышаан, Тыва-нын улус ажил-агыйнын хөгжүл-эниин дугайында лек-цияны номчутурунда, эң-не чү-гула чүвөдери шилеп ал, ар-гады болза, хей сан-чүра-галын кирибизин кызыр мен. Бир эвес динчакчылар бедик мергежилгил алаан-хаакчы-лар, ажил-агый ууртукчу-лары болза, мен лекцияны элээн нарынчылы, шыгыг айтырыларын болгаш про-блемаларын тургузуп, респу-бликанын улус ажил-агый-нын мурунда каныг сору-галар барыл, оларын канчаар шимчирлесе эки, анаа шап-тыктыг чүгүлөр чүд, мында кым буруулууга деп айтыр-лары салып турар мен.

Бир эвес динчакчыларын өөреникчилер азы аныктар болза, мынчан улус ажил-агыйнга хей-тей чак чепсез-херекселер болгаш анык-чанымы, бедик мергежилгил

кижилер херек дээринче лек-цияны утандырып номчуту мен.

Көдөз ишчилерин мурун-га лекция номчуп турган, динчакчыларга Тываын улус ажил-агыйнын хөгжүл-энин чугааламышаан, ол районун, колхозтун азы совхозтун төгү-лүдөш моон сонгаар кайы-хире лепшилгелит болурун, каныг-кандыг чаргытгалар болуп дээрин баа танышты-рарын кызылп турар мен. Кыскасы-биле чугаалаарга, лектор кизи болганында, лек-ция номчуту арга-мергежи-лимни бедилеп, мөөн номчаан лекция идея талазы-биле бедик болгаш чонга солуп бол-зуп, улус ажил-агыйнын пла-нын күтүсүлгенине, битчи-даа бол, нягт болзун деп бодал чоруту мен.

И. ШАНТАРЖИ,
«Билиг» нийтелиниң органи-зациянын кезигүүнү.

ДЕЛЕГЕЙ БО ЖҮННЕРДЕ

ЕВРОПАГА ТАЙБЫЦНЫН ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Европа динтиң салым-хуузуна чутула салдары чедирер ужурулуг чугалажышкынар Женевада болгаш Венада эр-тип турар.

Европага айыл чок чорук болгаш нады анылдажылга талазы-биле Чөвүл хуралдың түңнел үе-чадазын доку-менттерин Женевада чугалажышкынарда белектип турар. Нинтизи-биле алырга, чугалажылга амыл-ишич боттук байдалда чоруп турар, ынчангаш капиталисттик болгаш социалисттик чурттарның чамдын тодаргай айтырыгларны көөрүндө ылгалдар турзажон, чедикшикнин болурунга идеялар салып болгу дег тодаргай депширге илереп келген.

Ол чорук хамыктын мурунунда Европага коллективтиг айыл чок чоруктуң системанын ээз болуп ужурулуг полити-тиг кол документи аныктал кылырынга хамаарып, «Европага айыл чок чорук үндөинеринин болгаш Евро-пада күрүнелер арасында харылзааларның принциптеринин дугайында кол декларацияның» төлөвиленин Чөвүл ху-ралдың киркичи чурттар көөр кыдыр ССРЭ киргизген. Харылзаа байдалдарың тус-тус принциптерин чугалажы-ры ам калбарган, ынчангаш оларның бирээзин — кызы-гаарларның үрелиш чогуунуң принципин чугалажып каап-на.

Экономика, эртем болгаш техника талазы-биле нады анылдажылга дугайында документиң база белектип турар. Ону белектиргиз оңа чедикшикнин болуп турар. Култураны, өөрдилгенин, харылзаалыктарың болгаш информацияның талазында нады анылдажылга дугайында доку-ментиң белектиргиз комиссияда харын шиктирлеттинизин айтырып алдызында элзиз болуп артпашка. Бичалзжон ол-да комиссия сөөлү үеде бодунуң мурунунда салдыган сорулганың шиктирлээрине бурунгар базымны кылган.

Езу барындаалып алыр болза, Венада чугалажышкы-нар Женева чугалажышкынары-биле холбоо чок. Ын-чанга-даа ол чугалажышкынарың таарымчалыг доос-турганга Европа динтиң бугу улустары сокуургалдыг. Топ Европада чепсектиг күштерин болгаш чепсегленмишкенин кызырары чегрелиг ындыг чутула болгаш боттук айтыры-ның дугайында ында чугаа чоруп турар болгай.

Венада чугалажышкынарың киркичи чорук совет болгаш америк ий төлөвилелди өөренип көөрүңкө киркиппен. Бир талазында, Совет Зөилелинин, ГДР-нин, Польшаның болгаш Чехословакияның база өске талазында, АНШ-тың, Англияның, ФРГ-нин, Голландияның, Бельгияның, Люксем-бургтуң болгаш Манаданың чепсектиг күштерин хуу тала-зы-биле дең кемчээлге 1975—1977 чылдарың дургузунда үш үе-чадазы кызырарын ССРЭ саналдаан. Ол кызырла-биле нады ядролук чепсекти кириштир, чепсегленмишкени-ринин бугу хемирлерин база кызырар ужурулуг кылдыр са-налдаан.

АНШ чутге ийи чурттуң — ССРЭ-ниң болгаш АНШ-тың — шериглерин кызырары саналдап турар, ынчангаш америк төлөвилелди эзуулар алыр болза, Совет Зөилели чепсез Кат-тышын Штаттарыныңдан хейи кызырар ужурулуг болуп турар.

Моон алгаш көөргө, ылгалдар биче эвес-тир. Бичалзжон боттук чүве чүл дээр, мындыг чутула айтырыгы чугаа-ламырын бугу шыңгызы-биле көөрүңкө бөлөн чорупуң талаларың илергейлеп турары болуп, ынчангаш бугу делега-циялар төлөвилелеринин бодалы-биле алырга, чугала-жылгашкынарда байдал кайы-даа талаларга таарымчалыг шиктирпир чедип алырынче чүткүлдүң барының дугайың керечилеп турар.

Июн ажилчы чоннарың чачыл эзуулар болуп күсүк шимчээшкенин үеинде массалыг митинглер болгаш чыс-каалдар ботуудаан. Шимчээшкенин киркичтеринин кол-кол негелдери — Иполиянын күрүн албан чедеринин ажилчыларын ажил сосадыр эргезин катал тургу-зарын, ажил төлөврин угааттарып, ажилдар байдалы болгаш пенсия хандырылганын системаны ажилдерин негээр болуп турган. Ол ыштак олар ажилчы чоннарың үгүтүне оонажын турар экономиктиг бергээшкенин чингелерин дүрген хемчеглерин алырын база шыгым не-теп туралар.

ЧУРУНТА: Тонионун кудумчузуңа чысаалган чон. Н. Тобинниң фотозу. (СЗТА-ның фотохроникасы).

УЗУН НАЗЫЛЫЛАР

БЕЛГРАД. Дуго-Поле суур-да ол черин аңа кыргач чурт-такчыларың бирээзи — Ир-биша Хрвачич деп 110 харыл-тараачын катал чурттап турар. Назылда кыргыз-даа, ол үгү-де бажың ажилын кылдып турар эвес, харып ховута бе-ани барып ажилдап турар. Ол бодунун узун назылының ил-тинде чыгыс-даа катал алып, күнчө берип коюптур. Боду-нуң узун назылының болгаш эл калышкылың дугайында ол чутге мында дээр: «Сүт-тен кылган продуктуларын аажок чыкээр-чорган мен». Ирбиша кырган-аайың уруугары 11. урууларың ажи-тоду 16. а оларың уруу-дары 30.

СТОКГОЛЬМ. Скандинавия-

ның эң кырган чурттажымы швед Анна Матильда Юанс-сон бодунуң 108 харлааның демделген эрттерин. Амгы үе-де оң кадымы эки, бажыңга аныз-бүрү ажилды кылдып база 1910 чылда-ла салып ал-ган ол бажыңнын даштында шөгөт аажок күдөлдүг ажил-дап турар.

«ЭРПИП ТУРАП БАРААН»

СИНГАПУР. Сингапурга даштыкыдан иттар экээрин хоойлу эзуулар хоругдап, ыч-чалза-даа ол күрүң-хоорайга, бөлүк кайгалдар туттурган, олар кожмыс Малайзиядан алаа 2 чыл дургузунда оор-эзу-биле эңиктер экеп тур-

гаш, эвээш эвес өрткө-үңгө че-дирин алган. «Эрпип турар ба-рааны» баштап удуудуң ал-ган, оң соонда кыргыз тус-кай коңилерлер дерип кыл-ган машиналар-биле болгаш амыкчыларга чедирин турган-нар.

УДУП ЧЫДАР ВУЛКАННАР

ДЖАКАРТА. Индонезия ар-хипелагың девискээриңге ам-гы үеде 128 вулкан бар. Ин-донезиянын эртем пилителле-ринин мезгелерин эзуулар алыр-га, оларың 70. ирээз кезек-кезек болгаш-ла чыгып кы-тыгып турар. Сөөлүгү бугуң чартык чүс чылдыг дургузуң

Бызы. Шетинки-Бравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторунуң 24-63, редакторун ораакчыларының 35-24, пропаган-да кылдызың 23-54, харысалганы секретарының 23-35, партияны амырал кылдызың 37-13, култура кылдызың 23-54, көдөз ажи-лгый кылдызың 21-47, үлөтүр кылдызың 22-64, чага кылдызың 41-27, информация база совет тургузуг кылдызың 20-60, булга-терияны 31-75, корректорларың 27-41. Солун келбей барганга 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садмының талазы-биле эргелелин тигирефаны. (Кызыл Шетинки-Бравченко кудумчуу бажың № 1). ТС—01537

ДЕЛЕГЕЙ СОЛУННАРЫНЫҢ АРЫННАРЫНДАН

СЭКП ТК-ның Чидиге се-кретары Л. И. Брежневтиң Индияга албан хуузуңда на-йыралдыг аян-чорук кылдып чоралың үр-түңдөлерин Индияның болгаш дөстөйиң өскө-даа чурттарың парда-газы калбаз-биле чугалажып, таймдырларын үргүлчүлүп турар. «Совет-индия хары-лаалар бажыгып турар» деп чүгүдүн паралап үндүргеш, «Таймс оф Индия» солун ийи чурттуң арасында экономика харылзааларын анализтеп, Л. И. Брежнев биле И. Ган-диниң ат салганы чутула доку-менттер ол харылзааларын чедикшикни калбартырың көчүтүп шык болгаш тур ху-саалыг перспективаны ажи-дып берип турар деп демде-лээн.

Польшаның идеялар бугу-нең «Тыгодник демократи-кың» журналы ол аян-чорук-туң делегейге улуг ужу-дуза-лыгын демдегезин. «Л. И. Брежневтиң аян-чоруктуң түңнелде ССРЭ биле Ин-дияның арасында найыралдыг харылзааларын бажыгып тур-ганын тайбың болгаш бугу-гунянын айыл чок чорукту бажыгыларын орунга чуту-ла фактор боту берген» деп.

Декабрь дөртө Данияга парламентаңың элзеч чок сокуургалды болган. Чоокта чаа социал-демократтарның тал-заа бодунуң өскөлдөрүн артык байдалын (чангас-ла бад-лашкынымы) оскунганын ужурунда ыңдыг сокуургалды кылдыр ужура таварышкан.

Сокуургалда соода парла-ментин составыңа элзиз улуг каарлыкта болган. Чуртта баш-карыкты социал-демократыг партия болгаш буржуазыг оп-позицияны фальсификте то-лөлдөтүрген партиялар-даа улуг оскундурулуг ботууда-нын айтыр черек. Оң-биле кады моон мурунунда парла-ментте төлөлтөйшү турган беш политиктиг партия чаа парламентаң оодуту алгы-лаан. Оларын арасында депу-татчы алды мандатарын ал-ган Данияны Компартиясы база бар.

Ол чурттуң пинти рынокка кирип турарың дани улус-туң хөйүң чокталышкыны-

журнал бижээн. Венгрияның болгаш Болта-рияның солуннары мурунку чүгүдө паралап үндүргеш, БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвү-лелинниң Даргазы Т. Жилко-ка баштаган БУР-нуң пар-тия-казак төлөвлөргө Вен-грияга чораз аян-чоруктуң болгаш ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Каларга башта-ган БУР-нуң партия-казак тө-лөвлөргө БУР-нуң үк тө-лөвлөргө чугалажышкы-нарың түңнелдерин ол чүгүдө таймдырлаан, Социалист ийи чурттуң а-расында эзулуг акы-дуума на-йыралдыг харылзаалар кал-барып турар деп, таймдырла-ларга демдегезин.

Францияның солуннары Камбоджаны камгалап тала-зы-биле делегей конферен-циянын Парижде ажиттыгы-ныч улуг кирээниг салып турар. Ол конференцияга де-летиңгидей хөй-хөй чурттарың дешигелит чүл-бүрү ор-ганизацияны кирип турар.

«Юмантес» солун Фран-цияда, Португалияда болгаш Исландияда аягыда, НАТО кежигүнери — барың-евро-па чурттары бактаап турар

ДАНИЯДА СОГУЛДА

ын өскөни, Данияның эконо-миктиг байдалың улам дорайтаанын, өрткөргөң болгаш үндүрү-дамырларын улугтаанын, аска-хер-гунянын үзөңгүл улам-на кулаашкыны чойнуң кал-бак массаларың таарым-чалып турарын ол сокуур-галды түңнелдери көргүскөн деп манаа холбоштыр поли-тикти таймдырлаачылар ай-тып турар. Шынал-ла, б чыл-дыг эгезинде пинти рынокка Даниянын киргенинин соода аш-чөмүлү кол продуктулар-ының өртөз 20—30 хуу, а чамдыктарыңа — харын-даа 70 хуу улактап болгай.

Чоокта чаа кылган айты-рың-харын үеинде дани улус-туң хөй кезинде пинти рынок-ка чурттуң киргениге бир-де

«Европа бөлүү» дээр чүвө-ниң Брюссельге болгаш хуралын таймдырлаан. НАТО-нуң ше-ри чарыгалдарың ол чурт-тарың 1974 чылда кирип ок-ша-хоректиң 2 миллиард доллар көнүлсүр кылдыр ол хуралга шиктир үндүргөни Европага дүшкүрүтүп байдал-ды чавырылдарын дүргө-дөргөчө улуг күженишкени-рини Женевада болгаш Вена-да бооп турар чугалажыш-кынарың салып турарыңа канчап-даа таарымшас деп, солун демдегезин.

Израильдиң чепсектиг чөп-гөзлөр кылдыр Чоокку Чоюн чүткө уламчылап, Айыл чок чорук Чөвүлелин шиктир-лери болгаш дайыдажыкты сосадыр дугайында дугу-р, жулганы каржы үрп турарын делегей пардагазың буруу шаап турар.

Японияның солуннары чурт-ка акша үзөңгүл кудуларын-ны аажок дүргө күштелип турарыңа ханы савгашкыра-ны илергейдеп, массалыг хер-гелел барааннарың өрткө-ргөң дорайгачы чөмчөлдөргө чактап доп-доруан алгы ту-рарын негеп турар.

(СЗТА).

дугаарында удурулап тур-арын илертеп ынчангаш таварыла эвес болган. Чогу-на Данияның коммунисти-ри моон мурунунда «Нини ры-нокка улуг улусуң шимчээ-шкени» тургузарын саналдап турганар. Ол шимчээшкени-нин салдарың өзүп турарын сокуургалды түңнел база көргүскөн.

Ол бугу-биле черелештир экономиктиг байдалдың дорай-таанын кедергей барың үзө-лдү күштер база ажиллапкан бооп турар. Оларын ар-гө-ажыктары дөст чоокта чаа тургускан «Дешпиге партия-ны» дээр ыңдыг бөлүгенин-киң демсеген турар. Ол ка-жар-олуту болгаш хоозун аз-жалашкыныг амылашкыны-нын кылдып турган. бодунуң таланың амгы байдалга таар-ымшалып турар сокуурчулар-нын чамдыгың хаара түдүп алкан.

(СЗТА).

ЧИЛИ ШЕРИГ ХУНТАНЫҢ КЕМ-БУРУУЛУГҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

Колумбияны эң улуг бур-жуаз солуну «Темпо» кы-гунгу үеде Чилиге черек кы-рында бооп турар чүгүдөргө холбоштыр «Чилиге фашизм дээр, ангаа-ла хоозун өсө кырында эвес, а черек кы-рында араатаныг үлгөдүш-кенин ол-дур» деп, бижээ. Моон алгаш көөргө, чили че-де үш ай дургузунда бооп ту-рар үлгөдүшкенин бур-жуаз пардагазың чамдык ыңдыг органдарың бөзүп бу-руудалып бижир ужурга та-варышп турар-дыр. Оң-он муң патриоттарың боолып алу-рген, хилинчектеп, кара-ба-жиднара болгаш оңула де-герлеринде хоругдаан. Чили-нин Коммунист партиясы-ның Чилиге секретары эш Луис Корваланың фашисттиг идегеттер шаагылап олүрө-ри-биле ымыжын туралар. Ону чили улустун «Өлүм ортуу-ду» деп адып турары Досон ор-тукче ырадып аппараттар. Ол агаар-бойдуу оң-не аар-берге черде латерде хоруг-дартышкан араатаныг шаа-жылды, хилинчектешкенин-деп, аш-чуттан болгаш аары-човулаңдап кырып, амы-ты-нын оскунуп туралар.

Чили улустун магың дай-

зынары боттарының соруга-зы — «коммунизмни түзү-каары», «марксизмни да-зы-лындап чок кылыры» ол деп санап туралар. Оларын ара-каттыг, калчаа эзу-биле үлгө-дүп турар антикоммунизмни чүткүлү дээр, бугу чили улустун демократыг болгаш хамазты эрге-пөлөзгөңге бот-тарынын калбак шаап хал-дашкыны чажырап дөст ка-жар-олуту чорук бооп тура-ры кымга-даа бидингир. Чурт-иштинин помещикчи сан-дөө элдеринин болгаш империали-сттик монополияларын терги-н-дөшкенин ол чуртта дүргө-ни-биле катал тургузуп эгезен. Улусу эрге-чатырганың чыл-дарында ажилчы чоннарың холуга турган Чилинин бой-дуз байлактарын, черип, фаб-рикалары болгаш заводтары, оларын шаандакы элдеринге, иштик, даштыкы монополия-ларга катал эгизип берип ту-рар. Шеригтен эрге-чатыр-гаар эң-не кадыг-дошкун ди-ктатуралың дузазы-биле импе-риализмниң болгаш ошкар-хилин эрге-ажыктарын эзу-гаар эзулуг колонналыг ко-рум-чуруму катал тургуза-ры орадажып турар.

Латин-америк динтиң кы-

рында национал-хосталгалыг, антиимпериалисттик демсегдин бажымыңа шаптыктап, ону доктадыр дөст реаксы-зыг идегеттер бар-ла шаа-би-ле орадажып туралар. Чоок-та чаа Уругвайның эрге-ча-гыралары чуртта Компартия-ны, өскө-даа дешпигелдег үзө-л-бодалдыг партиялары болгаш организацияларын хо-руур шиктирпир хулэс алга-ны ол дугайың тодаргай-биле керечилеп турар-дыр. Уруг-вайның Компартиясынын Топ Комитетинин бири секре-тары, делегейин коммунистиг база ажилын шимчээшкени-ниң эң шыгыраңгай ажи-лакчыларың бирээзи — Род-ней Армениян тудуп хоруг-дап.

Чили фашистерниң болгаш уругвай реаксыг идегеттер-ин араатаныг үлгөдүш-кенин удуз күчүдүг шимчээшкени бугу делегейге улам калбарып турар. Эштер Корваланы болгаш Армения-ны, хосталга болгаш хама-рылпас чорук дөст бүгү-ле латин-америк патриоттарың доп-доруан хостарын улустар шиктирпир-биле негеп ту-рарлар.

(СЗТА).

СПОРТ СПОРТ СПОРТ ЧЕМПИОН КОЛЛЕКТИВТЕР

Республиканың күш-кул-тура коллективтеринин волей-бол командаларың эң тер-гипинери, зоналар аайы-биле болуп эрткен маргылдааларга тилекчи болуп үнгөн эр бол-гаш херөөжөн улустун 5-5 шилинде командалары Кы-зылда декабрь 7-9 хүннери-де чемпион ат дөст спортчу демиселге ужурашкан.

Бо маргылдааның бир он-загай чүгүл — биестиг республи-када эң нестеренгей спортчу оюн болуп волейболга күш-оюн болуп коллективтери кып-кы үеде хаагыг залларга кайы хире белектенип тура-рын баш удуз ынап көөр со-рудалыг өрткө. Ынчангаш маңаа районнар эвес, а кол-лективтерин тилекчи ко-мандалары боттарының составы-биле түнөл ойнарга ки-ришкен. Амгы үеде чер-терде спортчу залдар бар болгай, оларын күш-култура кол-лективтери долуг-биле ажил-лап, спортчуларын кып, чил чок белектээр үениң негелдиз болгай.

Болуп эрткен маргылдаага кирешкен шилинде коман-даларын оюнга тактиказы на-рылап, өзбекчыларын теп-пиказы бедиң турар дээр ойнарлар көзүлгөн. Ылангыя «Тыва кобаль» комбинаттын

«Металлург» командалы эки белектелди болгаш боттар бири черип алганы-даа чөп. Моон ойнакчылары Ю. Шуст-ров, Ф. Малютин, А. Карпов, Р. Мухамедалиев, А. Неводин, Е. Крицкий, З. Чаптыков олар шунту халдап-даа, камгала-нып-даа ойнаарыңа мерге-жилди көргүскөнер. Метал-лургтар сөөлүгү хүнде Кызыл-дын дуржулгалыг деңгем-чулары-биле чидиг демиселге эң сөөлүгү бөшкө оюнда үтүр-гү-даа, чемпион атты чаалап алган. Тыва АССР-нин Ми-нистрлер Чөвүлелинин чанын-да Күш-култура болгаш спорт комитетинин шиктир-күбүгү, тураскаалдыг ымыл болгаш I чергениң диплому-биле шаптыктан.

Чадааның профессионал-дыг өрт кезээниң «Динамо» аттыг командалы волейбол-дуп шымак коллективинин бирээзи дээрин бадыктаан. Олар чугаа металлургалар уттурган. Ийги шапталды алган. Уткү черге Кызылдын динамотчулары үнгөн.

Херөөжөн волейболистерин арасында комплекстиг гео-лого-шпигелде экспедицияны-ның командалы оңа шыла-раан. Олар кымга-даа уттур-байн, бүзүрелдиг тилектеге чеккен. Бай-Тайганың «Хем-

чик» аттыг командалы ойнакчылары техника талазы-биле багай эвес белектелди, тилектеге улуг чүткүлүгүн, моон сонгаар перспективтиг коллектив дээрин бадыктаан. Оң капитаны Чодураа Оспан-бол команданың, чедикши-ниг ойнаыңа бодунуң улуг үлүгүн кирип, ойнакчыларын сыйрыг эвилдеп, чогуу ге-зинде чапсарларын ап, өөрү-ге оюнуң канчаар уламчылап талазы-биле сүмелерин берип, боту эки халдап, камгалап ойнап турган. Бо команда чугаа геологтарга уттурган. Уткү шапталды Кызылдын бажың институтунуң чаа со-ставтыг амык командалы чаа-лап алган. Оларын ойнааы база-ла багай эвес.

Маргылдаага эң-не шымак халдакы ойнакчы деп атка Юрий Шустров биле Зинаида Прокорева чегген болгаш ол дөст тускай хулдүлүл бижик-биле шаптыктан.

Волейболга бо эрткен мар-гылдааны кызылгач улуг сокуургал-биле магадан, ху-нун-не эалга көрүкчүлөр сыннышпас турган.

Нинтиң-биле маргылдаа органдарыг бедиң деңгемге эрткен.

З. ОНДАР, маргылдааның судьязы.

РАЙОННАРДАН ДОПЧУЗУ-БИЛЕ

Кыш дүшкөн. Республиканың бугу районнарында, кайы-даа булунгарында спорттук нышын сезону ажиттыгып, чер-черде хаак, коньны болгаш өскө-даа хемирлерге маргыл-дааларың болуп эртип тура-рын бистинг көдөз бижикчи-лерис диннадып тур.

БАЙ-ТАЙГА. Мачтыг хоккей талазы-биле маргылдаа Төв-кенин калогунуң ийи хүн үр-гүчүдүр. Анаа киркичтер чеди командалардан бири чери район төвүңгү коман-далы эгезен. Ийги болгаш уткү шапталдары «Талы» сокууртун Кызыл-Дар са-лырынын болгаш «Бай-Тал» сокууртун хоккестерин алган.

С. ХЕРТЕК.

УЛУГ-ХЕМ. Бак-Чыраа би-ле Хайыракан суурларың спорттук аныктарың арасында ужуражылга Хайыра-канга болган. Анаа хаакчылар болгаш хоккестер күш-шыл-ды, авангардын мергелдин хынажып көргөн.

5 километр хаак оруунга маннаан 18 оюндардан Хайы-ракананың спортчуу Олег Би-гүчүдүр. Анаа киркичтер чеди командалардан бири чери район төвүңгү коман-далы эгезен. Ийги болгаш уткү шапталдары «Талы» сокууртун Кызыл-Дар са-лырынын болгаш «Бай-Тал» сокууртун хоккестерин алган.

Мачтыг хоккейге ийи суур-дан эр улустуң болгаш элзе-ди оюндарың дөст командалы

ойнаан. Шөлдүн ээлери тил-лекчилер болган.

О. ТАВАА.

ТОМУ. Спорттук кышкы се-зону маңаа мачтыг хоккейге маргылдаалар-биле ажитты-ган. Беш команда шиктир-күбүгү чедип алыр дөст шугуругу демсеген. Түпте-лиңде Азас ортумак школы-нин командалы соругазыңа чедип, тилекчи болуп үнгөн. Ийги шапталды «Тора-Хем» сокууртун командалыгы ты-ныскаан. Мергелдинг, чарал ойнааны дөст Кол Күшпаш, Володя Маалы, Анжок Шоо-чуур оларын макталга бижик-тер-биле шаптыкта.

М. КУУЛАР.

Тайга станицызы кызылчы-ларын даштыгар хүннереде хаактыг, чадаа даштыгар, сел-гүстээр таарымчалыг чери алган. Мында хаак баазаы, даштыгар өрзөлдөр болгаш чил чөмүл бугу ажилдап турар. Эрткен даштыгар хүнде болгаш массалыг чүгүлүшкы-ны бо чуртук көргүскөн. А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

Телевидение

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ
КЫЗЫЛДАН
17.30 — Уругтарга фильм
19.00 — Телесмелдер. 19.15 — «Кино аян-чоруктарың аль-манагы». Киножурнал. 19.35 — «Чарым оду чабышталың». Дамчылыг. 20.05 — «Акмы-кы хоорайлар». Документал-зыг фильм. 20.25 — «Шоола, өт-буас, хөй-ниит». Дамчы-лыг. 20.55 — «Билгилерин массаже». Дамчылыг. 21.10 — Телесмелдер. 21.20 — Чар-лаалар, реклама. 21.25 — «Гам-лет». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 22.40—23.00 — Комерт.

Редаторнун ораакчызы М. Н. СМЕРНОВА.

кинотеатрларда

ДЕКАБРЬ 11-ДЕ
«НАЙЫРАЛ». «Өрттенген арым» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.00, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР». «Канити кую-нуң чажымы» 9.10, 10.50, «Ан-гел арым» 15.00, 16.50, «Солу-не» 12.40, 18.40,